

LO RENAIXEMENT

TO
RENAIXEMENT

APRIL 1904

TO RENAISSANCE

LO
RENAIXEMENT

APLECH

DE

ARTICLES Y POESIAS

ANY

1878

BARCELONA:
IMPRENTA DE LA RENAIKENSA
PORTAFERRISSA, 18, BAIXOS

REMARKS

BY JAMES K. HARRIS

THE HISTORY OF THE
REMARKS MADE BY
JAMES K. HARRIS
DURING HIS VISIT
TO THE
UNITED STATES
IN THE YEAR
1846

LONDON

PRINTED BY J. JOHNSON, ST. PAUL'S CHURCH-YARD

ESPANYA Y MADRID

ATALUNYA es sens dubte; baix lo punt de vista agrícola una de las regions més variadas del mon, puig al costat de encontradas tan fértils com l' Empurdá, lo plá de Barcelona y 'l camp de Tarragona, 'n té d' altrás tan ermas y miserables que sense estremarho pot dirse que son conreu es un prodigi de constancia. No tenint prou ab los productes del seu sol pera satisfer [completament sas necessitats, lo poble catalá dotat d' una laboriositat infatigable y del mes vehement amor al progrés moral y material, ha consagrat á tots los rams de la industria sa proverbial activitat tan admirada de propis y estranys. Era molt natural, molt lógich y molt just que al dedicarse ab tant afany á restaurar sa prosperitat enderrocada per tants sigles de despotisme absurdo y per tants anys de cruelíssimas guerras y funestas discordias civils, demanés *pera la industria espanyola*,—no exclusivament pera la catalana—la rahonable protecció que dispensan al treball nacional uns altres païssos mes avansats que no pas lo nostre per que tingueren la sort de consagrarse en plena pau y molt avants que nosaltres al desenrotllament de sos interessos materials. Ab tot, aquesta pretensió tan justa y digna d' atendre ha sigut molts cops considerada com prova y efecte de un vituperable egoisme provincial per part de molts homens

que ni may contribuïren al foment de la prosperitat de la pàtria ni d'altra manera emplearen sa turbulenta y perniciosa activitat que especulant ab sa interessada inconstancia política.

Per poch que aqueixos tals consideressin que las nacions, com las familias, no viuen sino del treball y que si aquestas poden subsistir ab la renta del capital, que es lo treball arreplegat per las generacions anteriors, los pobles no poden estacionarse recordant passadas grandesas, porque en lo camí del progrés l'estacionament es la mort, compendrian que las úniques classes que genuïnament representen la nació aquí y per tot arreu son las classes productoras, ja que sens ellas l'estat no seria altra cosa que una expressió geogràfica. Mes per desgracia en Espanya s'han empenyat molts en fer oblidar aquestas rahons tan elementals encomanantse la direcció del país als sofistas y especuladors polítichs qual conducta desatentada ha fet que en tots los pobles se popularisés lo proverbi de que no hi ha que esperar del centre administratiu del estat res més que frases y contribucions. Y en bona fe que ab la centéssima part del enginy que allí s'esmersa en arbitrar carregosos pagos que per tot arreu dificultan la producció arribant á voltas fins á matarla del tot, podria posarse remey á las calamitats que afligeixen á aquest malmenat país aixecantlo al nivell de las mes prósperas nacions. Esmentém qu' en certa ocasió queixantse en las corts un famós estadista conservador de la oposició que 's feya al augment de las contribucions, exclamá: Lo que hi há aquí es que volém viurer á la moderna y pagar á l'antiga. Si prescindint per uns quants dias l'ilustre fraseólech del alegre optimisme que á Madrid se respira, s'hagués pres la pena de fer un viatge per Espanya pera imposarse de son verdader estat, hauria vist que realment aquí 's paga molt á la moderna pero gayre bé per tot arreu se viu tant á l'antiga com en los mateixos temps del Princep de la Pau. Hauria vist que explotant lo govern magníficas minas de coure á una ó dos lleguas de distancia de altrás no menos ricas de carbó de pedra, havia tingut que renunciar al laboreig d'aquellas per falta de comunicacions, s'havia de conduhir lo combustible per camins de ferradura y portantlo del estranger, lo qual feya excessiu é insoportable 'l cost de producció; hauria vist que nostres camins de ferro están consumits de miseria porque no hi há l'enllás de carreteras y camins vehinals que

'ls hi son precisos pera alimentarse eixas grans arterias de la vida industrial; que per aqueixa mateixa causa s' observa 'l trist fenómeno de ser infinitament més barato 'l blat d' Egipte y del mar Negre trasportat al port de Barcelona, que 'l blat de Castella; que per falta de canals las cullitas d' Espanya depen- deixen exclussivament de la capritxosa influencia del temps, de manera que 'ls agricultors se troban sempre en lo cas de veures arruinats per haverse assecat sos camps ó de morir-se de fam en mitj de sos graners plens, com li succehia al poderós y desgraciát rey Midas de la falla; que... empero seria cuento de may acabar la enumeració dels instructius exemples qu' hauria vist eix ministre cessant que ab tant bonichs colors veyá la situació económica d' Espanya desde 'ls encatifats salons de la Cort.

Per totas eixas rahons y altrás moltas, los industrials espanyols s' han acostumat á considerar la tutela del estat no com una ferma ajuda, sino com una intolerable tiranía de la que hem protestat en mil distintas ocasions ab tanta energía com poca sort. Y conta que aquí no serveix lo replicar que sols se queixa l' industrialisme catalá, puig sempre que per un insensat capritxo de nostres governants s' ha vist amenassada la protecció espanyola, s' han coligat los productors de totas las provincias pera reclamar la protecció á que te dret la naixent y combatuda industria d' aquesta nació malhaurada. Veritat es que 'l remey que s' ha posat á un mal tant gran per part dels empírichs que pretenen monopolisar la virtud del amor á la patria y l' han posat moltas vegadas en eminent perill, ha sigut sempre tardá é ineficás com tot paliatiu empleat si us plau per forsa y sense una veritable inteligencia del mal que á corre cuita era precís remediar. Y ab miserables paliatius, ab febles espedients y contínuas transaccions no 's curan los vicijs que tant á fons estan minant la prosperitat dels paissos espanyols.

Avüy lo mal ha recorregut tot lo camí, los pobles cansats de patir se queixan greument de son estat y protestan que no es posible allargarlo... ¿Com contestan á sos be prou fundats planys los fraseólechs de la cort? Calificantlas de supversivas y anti-patrióticas.

Desgraciadament per los sofistas cortesants han arriuat las cosas á un punt que ja no poden esgarriar la opinió pública, per que la anatema es general, y á Galicia com á Catalunya,

á Aragó com á Andalusía ressona formidable 'l cor dels descontents y agraviats. Envá tractan los satisfets d' avuy y 'ls que esperan estarho demá de desnaturalisar la cuestió y escorrers per la tangent amparantse de la calumnia y de ridículs arguments *ad terrorem*. No 's debat aquí una cuestió política promoguda per l' habilitat d' aqueixos partits artificials que sols exerseixen llurs jochs dintre las parets de la vila coronada. Los provincians—es á dir, los espanyols—vivim tant enfeynats pera guanyarnos lo pa que las contribucions nos disputan, que no podem perdre 'l temps en tals sutilesas. Res nos fa 'l retrahiment del Sr. P., las coqueterías del Sr. S. y 'ls acudits del Sr. R. Sabem perfectament que tots son pitjors, y que res podem esperar d' ells, per que desde 'l primer al últim ignoran tant per complert las veritables necessitats y las legítimas aspiracions del pais com lo carácter y las costums dels habitants de la lluna. Sas disposicions quan son govern y sos discursos quan son oposició ho proban ab excés. En l' ayre ensoxidador que respiran, hauran pogut creures fins ara que á cop d' intrigas, rahons, astucias diplomáticas á la menuda podia arreglarse tot en aquest món; mes si son capassos de sobreposarse ab un esfors de formalitat á las preocupacions que constitueixen sa deplorable tradició, estudiant á fons aquest fenómeno, cual carácter no poden avuy per avuy comprendre ni endevinar, se convenserán de que l' ampulosa fraseologia que tant complau á los afeminats de la cort es impotent pera resoldre 'l problema cual urgent resolució demana ja á la una tota Espanya.

—Si es aixís nos van á dir molts rutinaris que no coneixen altres doctors que 'ls curanders madrilenys, ¿cóm y d' ahont ha de venir lo remey á nostres mals?

La contestació mereix article apart.

LO CAVALLER D' ESPANYA

I

A la presó mes fosca
s' está N' Elisabet,
los ulls vessants de llàgrimes,
lo cor vessant de fel.

Fa dias que sospira
y 's mor pausadament.
Quan á morir la dugan,
ja no hi serán á temps.

Per falsa y deshonrada
lo seu espós la té.
Lo dupte pera encendre's
troba esca á tot arréu.

Terrible gelosía,
frenética serpent,
¡oh com al cor t' enroscas!
¡oh com lo cor estrenys!

L' Emperador aymava
com foll á sa muller;
un dia li diguéren:
«Senyor, es infidel.»

Primer l' ombra, la boira,
lo núvol tot ruent;
sospitas y sospitas;
la tempestat després.

Ella jurá debades;
no hi hagué cap remey;
l' Emperador tenia
á dins del cor l' infern.

«A la presó, perjura!
á la presó, infidel!
Lo cel pot rebre al diable,
peró jo á tú, may mes.»

A mort l' ha condemnada;
may satisfet se sent;
la negra gelosía
no mes de sanch fa set.

Si ets ignoscenta, oh víctima,
¿per qué 't castiga Dèu?
Mes valia que tomba
s' hagués tornat ton bres.

II

A veure á l' Emperadora
ja hi entra son confessor.
—¿Sabéu vostra sort, senyora?
—Me penso qu' es la pitjor.

—¡A la pira condemnada
per l' Emperador estéu!
—Ja puch jo morir cremada
si Jesucrist morí en creu.

—Axó vol dir que tranquila
la vostra conciencia está.
—La calumnia m' horripila;
la mort, may m' espantarà.

—¿De qué donchs la gelosía
inflama al Emperador?
ell mateix os mataria
si no trobés matador.

—Digáu: ¿no n' hi ha prou encare
ab lo nom que m' han posat?
ja no poden dar-me, oh pare,
mes mort que la que m' han dat.

Vils traydors me perseguian,
cavallers de mala lley,
dos d' entre tants corbs com nian
al palau de cada rey.

Ferma vaig ser com la roca
hont bat la furia del mar;
tota amenassa era poca,
era inútil tot pregar.

Cansats á la darrería
de tant y tant perseguir
y veyent que jo volia
avans que caure, morir.

á mon espós li diguéren
que jo li era infidel,
y ¡Dèu meu! creure li feren
com creu que Déu es al cel.»

—¿Per qué á vostr' espós, senyora,
no 'l preveníreu avans?
—Li hauria dit en mal hora
per Dèu y per tots los sants.

Jo be prou que 'l coneixía
gelós á mes no poder.
Lo llamp de sa gelosía
m' hauría ferit primer.

Lo que jo no desitjava
era despertar lo llamp;
perque ab tot mon cor l' amava,
senyor, ¡com encare l' am'!

Y 'l plant de la desventura,
sobrexíntseli del cor,
cau com á rosada pura
á las mans del confessor.

—¡Desdixada Emperadora!
la veritat sento en vos;
¡aixís jo pogués, senyora,
fer sentir-la á vostre espós!

Mes ell pensa al condemnarvos
que obra justícia no mes.
¡Si fos possible salvarvos!
¡si Déu un medi 'ns donés!»

—No, no n'hi ha cap.—No? tal volta
escollará la veu mia.

—Mon espós tan sols escolta
la veu de la gelosía.

—¡Si aturéssim sa venjansa!...
Ja 'm dona un medi 'l Senyor.
—No feu créixer ma esperança,
que despres forà pitjor.

—Adéu, me 'n vaig desseguida
á véurer á vostre espós;
avans que tot vostra vida;
caigui 'l mon si moriu vos.»

III

Del palau en bella cambra
assegut y capficat
l' Emperador s' abandona
á pensaments infernals.
De sopte 'l distréu un patge
desde la porta cridant:

—Senyor, un frare demana
gracia per poder entrar.

—Un frare? qu' entri; l' espero.»
Y 'l patge altre cop se 'n va,

y després de curta estona
torna la cortina á alsar,
y per l' espayosa cambra
avansa 'l nou-arrivat.
Sa venerable figura
li dona aspecte de sant;
l' Imperant s' axeca al véure'l
y va á besarli las mans.
—Pare meul!...—¿Me dihéu pare?
donchs com á fill escoltáu.
Vinch de véurer á la víctima
que presa y malalta está.
—Me parléu?...—De vostra esposa.
—Prou, senyor; calláu, callau.
Del ángel caygut, mon pare,
¿ne voléu sentir parlar?
—Vostra esposa es ignoscenta.
—Lo meu cor os ho dirá;
¡ab quins crits de gelosía
me parla tot destrossat!
—Lo cor, de voltas enganya.
—Lo meu no m' enganya may.
Dos cavallers, los millors
que tinch en los meus estats,
de Na Elisabet la bella,
novas vos ne donarán.
—Qué diuhen?—¡Y quantas damas
parlan d' ella ab feredat!
—Lo núvol de la calumnia,
que á cada punt se va inflant.
—S' ha vist á l' Emperadora
ab un patge enrahonar;
en secret, entre las ombras
s' ha sentit *Jo t' am', jo t' am'*
sortit d' aquells impurs llavis
que tants de cops he besat.
—¡Calumnia no mes!—Oh pare,
no la vulláu disculpar;
condemna de mort li llanso,
y aviat la sofrirá.
—Mes recordáuvos, senyor,
qu' esta terra es de cristians.
—¿Y voléu dir?...—La defensa
no 's nega al darrer vassall,
¿y are negarla voldríau

á qui al trono s' ha sentat?
 —¿Quina defensa?—Un judici
 de Dèu.—¿Qui la defensarà?
 —En nom de Dèu lo demano.
 —Mes, quan lo crim es provat...
 —Que'l provi Dèu.—Donchs que'l provi
 y Dèu la castigarà.
 Que per tot se fassin cridas,
 que per tot diguin lo cas;
 si d' avuy á quatre mesos
 ningú 's presenta á lluytar
 per defendre á la perjura,
 la perjura morirà.
 —Mes si 's presenta...—Ab los nobles
 delators guerrejará,
 y si pert, será llansada
 la perjura al mitj del flam.
 —¿Y si aquell guanya?...—Llavoras,
 ¡Dèu meul... mes no guanyará.»

IV

Han passat ja 'ls quatre mesos;
 l' hora fatal ha sonat;
 ¡quina bella matinada!
 ¡quin dia malaguanyat!

Desdixada Emperadora,
 avuy ja sabrás ta sort.
 Ja comensa, ja comensa
 la professó de la mort.

Ja la trauhen en llitera
 á la trista Elisabet;
 quatre botxins l' acompanyan;
 sols de véure 'ls se sent fret.

Duas rengleras de frares
 segueixen pausadament,
 cavallers vestits de negre
 y 'l rey d' armas tot lluhent.

¡Quina gentada que troban
per tots los carrers que van!
Tothom quan veu la llitera,
sent los ulls vessar de plant.

Desdixada Emperadora,
¿á qui no conmoü ta sort?
Mes per aixó no s' atura
la professó de la mort.

A una plassa es arriuada;]
quan hi es ¡si que 's deté!
la gentada que hi arriba
sembla un riu que baixa plé.

Una barrera senyala
un circh voltat de grahons;
¿acás retornan las lluytas
de gladiadors y lleons?

A un extrem de la barrera
un alt cadafalch hi ha;
dalt del cadafalch la pira
ab feixinas sa y enllá.

Enfront mateix del patíbol
s' hi axeca un trono ab dossier;
l' Imperant allí s' assenta,
y á sos peus un escuter.

Plens de cavallers y damas
se mostran tots los grahons;
plenas están las torratxas,
plens finestras y balcons.

Mes tant á esquerra com dreta,
alli hont vulla que os giréu,
no mes que caras plorosas
y esguarts tristos hi veuréu.

Tothom estima á la víctima,
tothom plany sa fatal sort
al contemplar com avansa
la professó de la mort.

Al cadafalch la llitera
posan los quatre botxins.
Tothom mormura ab veu baixa:
«L' Emperadora es á dins.»

A mitj á mitj de la plassa
lo rey d' armas se 'n hi va;
dos trompeters lo segueixen;
las trompetas sonan ja.

Lo rey d' armas fa la crida
ab forta y sonora veu:
«¿Qui defensa á l' acusada
en lo judici de Dèu?»

Los acusadors aguardan
tots armats de punta en blanch.
L' Imperant, groch com la cera,
sent al cor tota sa sanch.

Lo rey d' armas en la plassa
diu tres voltas lo mateix;
al ters cop que fa la crida,
sona un crit qu' estremeix.

Entre la gent pas ja s' obre
un armat de cap á peus,
ab lo capell ple de plomas
y ab lo cavall ple d' arreus.

Ja per la barrera 's fica;
¡quina planta mes gentil!
dins de tan bell cos no hi caben
ni seny negre ni cor vil.

La llarga llansa que porta,
sembla la de Sant Miquel;
la destrat de sa cintura,
¡prou l' ha tastat l' infidel!

Dessota de la visera
tapat lo visatge du.
Si es cavaller d' Alemanyà
ó estranger, no ho sab ningú.

Quan se 'l veu, tothom lo mira
jab quin gust! jab quin afany!
los acusadors tremolan
al devant d' aquell estrany.

Queda obert á l' esperansa
de l' Emperadora 'l cor,
y fins va cayent la vena
dels ulls del Emperador.

Lo cavaller va depressa
dels acusadors devant;
lo Deu vos guard que 'ls hi dona,
es tirárloshi son guant.

Los fellons ¡prou que 'l recullen!
no tenen cap mes remey;
l' hora del combat ressona;
Dèu nos mostrará sa lley.

Lo cavaller se prepara;
un dels traydors l' arremet;
á la primera investida
tanca 'ls ulls N' Elisabet.

Lo valent en curta estona
trau la llansa al enemich
y de cavall lo fa caure
y redolar ab fatich.

No li dona temps d' alsarse,
salta al punt de son cavall,
demunt del contrari puja
ab la llansa cap avall,

la punxa en lo coll li posa
y li diu:—Confessa aqui;
¿la víctima es ignoscenta?
y 'l felló murmura:—Si.

—Crida mes, que tots te sentin;
crida mes, ó 't passo 'l cap.»
Y quins son lo ver culpable
y l' ignoscent tothom sap.

Quan lo cavaller per batre's
se 'n va al altre acusador,

lo trova que s' ajonolla
als peus del Emperador.

—Senyor, senyor, vostra esposa
está neta de tot crim;
perdonáume la calumnia;
no 'm feu baixar al abim »

Quan l' Emperador l' escolta,
s' alsa ab joyosa inquietut.
—Dèu nos mostra en son judici
lo pecat y la virtut.»

Se 'n va cap á la llitera
y á l' Emperadora 'n trau.
—Venfu, veniu á mos brassos,
pur estel de mon palau »

En lo trono la fa seure
y li diu:—No ploréu, no;
heu de sentarvos al trono,
y á las vostras plantas jo.»

Y mentrestant la gentada
saluda picant de mans
del cavaller la bravesa
y l' unió dels Imperants.

—¿Quí es lo brau? (tothom demana)
¿no 'l podem conéixer ja?»
Lo brau ab visera closa
al devant del trono va.

Allí la visera s' alsa
entre crits y rams de flors,
deposa la llansa y besa
las mans dels Emperadors.

—Quí sou? quí sou? (li demanan)
oh mostra de cavallers.
—So 'l comte de Barcelona,
so En Ramon Berenguer ters.

So lo cavaller d' Espanya,
so de la terra gentil
hont per l' ignoscent se lluyta
y s' enalteix al humil.»

JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA

Á C..

T' he vist entrar, mitj closa la mirada
entre un aplech de flors, cintas y llum
y... Deu me val! semblavas, encarnada,
l' altiva imatge del glassat ergull.

Ample carrera qu' á ton pas s' obria,
has traspasat sense mirar ningú;
y desdenyosa, indiferent y freda
á ningú has vist, mitj aclucats los ulls.

Mitj aclucats, porque no 's pogués veure
lo foch ardent qu' en sa nineta hi bull:
mitj aclucats; no fos qu' en ta mirada
algú hi vejés la flama que hi rellú.

De tos desitjos la ruenta brasa,
crema ton pit que sents morir d' enutj:
¿per qué no badas al amor ton ánima,
ponsella hermosa que reclou l' ergull?

FRANCESCH DE BOTER DE DALMASES.

SCALA-DEI

VIATJE ARTÍSTICH.

I.

ERA una tarde de estiu. Lo cel vestia de festa. Acabavan de tocar las duas á la iglesia parroquial de San Pere quan vaig pendrer assiento al cotxe de Cornudella y vaig surtir de ma ciutat de Reus per la carretera de Alcolea del Pinar, desitjós de visitar los pobles, los monuments y 'ls sitis mes pintoreschs del Priorat. A sis kilómetros de Reus se troba lo siti conegut per l' *empalme* de las duas carreteras; nosaltres deixarem á la esquerra la de Alcolea y per sota una perfumada volta de arbres fruiters nos internarem per la carretera de Cornudella aturantnos breus minuts á las Borjas del Camp. Poch temps despres, varem descobrir á la esquerra á Alforja, poblet árabe, rich en altres temps en jaspis de totas classes, y avuy per sas renombradas avellanas y per las maduixas que 's crian dins los boscos que rodejan la ermita de Puigcerver, que perteneixia á Scala-Dei, disputada per tres pobles y que gosa de gran devoció entre 'ls pagesos de tots aquells contorns. Deixarem lo pla y pujarem á la montanya: varem arribar al Coll de Alforja, y allí lo panorama que descobriren nostres ulls es mes que poétich, mes

que sorprenent, indescriptible. Lo *Camp de Tarragona* se estenia á nostres peus. A dotsenas de pobles, de masos y de ermitas apareixian entre frondosos arbres y planells de flors que termenavan en la punta de Salou acertadament comparada al *Golf de Nàpols*, ab la altiva Tarragona sentada sobre son torreó; al fons capritxosas montanyas que 's corrian fins á nosaltres; y al centre destacarse Reus que embolicat pe 'l sol apareixia com un batalló format en batalla tenint alsadas sas banderas las quals ho assimilaban son gòtich campanar y atrevidas xemeneyas dels vapors.

Un cuart apres descobrirem lo Priorat. Cambi complet, decoració distinta, país ple de montanyas, terra de ceps, encontrada rica; pero aspre, sorprenent si 's vol: bella en recorts històrichs y sencillas tradicions. Aquella ja no era la meua terra; pero no me era tampoch desconeguda del tot per haver-la visitat altres vegadas. Varem seguir una imponent baixada y al arribar al riu de Ciurana, que dista una hora de Cornudella, vaig saltar á terra desitjós de recorrer pam á pam aquell terren ple de llegendas de amor y de recorts històrichs.

Lo riu Ciurana es molt petit; pero sa vegetació es frondosa, rica en colorit y bastant poética. Quan Ciurana perteneixia als moros estavan aquellas riberas encatifadas de rosas y de arbres trasplantats del Orient. Avuy están rodejadas de molins paperers. Lo segle aquell era orientalista, lo present es industrial. Com mes anava caminant, lo sol se feya mes accidentat, mes frèstech y mes erm. Prompte vaig donar en la imponent montanya de Ciurana, de mitja hora de altura y de camí escabros. Vaig pujar com un pelegrí aquellas áridas y espadadas rocas cobertas de romanins y de argelagas. Ciurana es un niu de áligas, un poblet de mala mort, lluny del brigit del mon y propet del cel.

Al entrarhi vaig observar que en l' arch de son portal se hi destacava lo escut de las quatre barras de sanch. Vaig entrar en un carrer curt y estret que 'm va conduhir á la plassa de la iglesia. Al entrar en ella; las campanas tocavan á rosari, 'l Rector se entretenia en donar menjar á un verderol que cantava dins de una gabia penjada al finestral. Per la plassa cloquejavan las gallinas y dos vellas ab lo cap cobert per la característica gandalla feyan mitja arrupidas als esglaons de una porta mitj corcada llegintse demunt de ella *Casa consistorial*.

La iglesia de Ciurana es una mezquita que conserva molt

poch de sa arquitectura mosárabe y está tota emblanquinada á la actualitat. Junt á la porta de entrada y á la part de fora hi ha un sarcófago de pedra del país, ja tot trencat, lo cual segons se diu, guardava las cendras de la reyna Abdelazia, víctima de la seva abnegació. En aquella mezquita ahont cada nit los moros llegian ab fanátich reculliment los versiculs del Alkorá, avuy se rendeix culto á la Verge de Ciurana, angel bo de aquell entorn, estel del dia del Priorat, santa Madona de aquellas montanyas regadas ab sanch de dos distintas rassas, que portava la una la civilizació, l'altre la guerra en nom de la cristianitat. Avuy sa mezquita porta á coll un campanar y la creu se alsa allí demunt la mitja lluna. Las dos religions nascudas al voluptuós Orient se miran cara á cara. La una avuy despedeix llum, la altre está en la tomba.

Quan estava per deixar la plassa me vaig trobar ab lo rector que se 'n anava á dir lo rosari; li doní la ma y li preguntí si guardava recorts de la ciutat. Me respongué que no. Un comisionat del ram de desamortisació durant la guerra civil dels Set anys, se 'ls havia endut lo arxiu y segons se tenia pressentit aquells pergamins verdaders tresors de las glorias de la reconquesta de Catalunya la Nova habian sigut venuts (vergonya causa 'l dirho) com á paper vell. Havia donat pochs passos quan descubrí las runas dels murs de aquella fortaleza desde ahont Almomaniz, lo que apesar de sa ceguera habia portat lo espant fins á la ciutat dels Comtes, deixant en son pas mostrars de sa feresa en los dominis feudals de Bertran de Castellet, que habia fet retornar de Mallorca á la escuadra aliada de Catalunya, Génova y Pisa, malogrant la conquista de aquella isla, tremolá lo pendó de la mitja lluna ans de deixar pera sempre lo trono que habia ennoblit ab sas proesas. Allí me va semblar veure á Bertran de Castellet, llamp de aquella guerra; seguit de sos almogavars assaltant los murs, cremant las casas, forsant las donas, assessinant los nins, degollant los belichs alarbs y cubrint de cossos inanimats la terra. Allí me pensí veurer dalt del enlayrat cim de la Gritella al acabalat jueu que va entregar las claus de la ciutat baix promesa de respectar vidas é hisendas y que al veure aquella carnicería malehia ab nom de Israel á Bertran de Castellet y á tota sa descendencia; y 'ls monts de Prades, patrimoni dels valerosos comptes continuadors de la reconquesta; y detrás de aquells singles los boscos de Poblet, y aquell real y artistich

monastir. Y allà á ponent, al cap de vall del histórich Mont-Sant, creguí veurer lo *coll de la batalla*, últim baluart dels sarraïns, montanya en que se parapetaren al caurer Ciurana; mes que defensaren inutilment fugint aterrats á Flix y passant lo Ebro pera salvar sas vidas y esqueixats pendons. Mes ¡ay! lo sol se havia post y comensavan á clarejar los estels. Vaig avansar alguns passos y descobrí en la roca viva dos clots. Eran segons la tradició las ferraduras del cavall de la desvalguda Abdelazia que ans de entregarse als vencedors, va sortir del castell montada á cavall precipitantse al riu en un rapte d' heroisme. Mogut per la curiositat vaig contemplar aquell abisme, y al veure 'l riu que silenciós gemega á sas plantas com si contés als *villils* de aquella terra cuberta de sepulcres mil llegendas de sanch, de amor y glorias que conservan aquells llochs, vaig enviar un suspir á aquella noble é incomparable mártir, á aquella reina, hermosa com lo sol del Orient. Y reflexionant ab las grandesas y ruinas dels pobles y de las rasses, los cambis de nostra terra, nostras lluytas turbulentas, y 'ls trastorns socials de cada segle, vaig surtir de la ciutat, corrent com un temerari, saltant timbas y fugint, fugint camí avall entrant per fi á Cornudella al apareixer la lluna en lo pur espay del cel.

Cornudella va ser fundada pels Comtes de Prades. Es població industrial, alegre, amiga del progrés y de ideas liberals, y eixa es la causa que la caracteriza entre tots los pobles del Priorat. Te bonas salas de ball y molt bona iglesia. Un de sos fills mes ilustres es lo renombrat artista Joaquim Junco, pintor del segle XVII y una verdadera gloria catalana. Allí 'm fou contada la següent tradició respecte la fundació de la vila. La muller de un dels primers comtes de Prades, seguida de éll, de sas damas, patges y cavallers va surtir á casar pels seus boscos. Gran va ser la cassera, bona la festa, esplendent la diversió, pero al caure la tarde lo comte preguntá per sa muller y per sas damas. Aqueixas y la comtesa habian desaparegut ó per millor dir se habian estraviat entre aquells boscos. Lo comte frenétich seguit de son acompanyament: fou en sa busca; pero era inútil, sos cavalls corrian sens repós y per cap lloch las trobavan. De sopte se sent un corn; lo Comte 's para, se posa dret sobre 'ls estreps, llansa la vista, para la orella y torna á sentir lo corn, lo corn de cassa. ¡Es lo corn d' ella! ¡Es lo corn de ella! crida 'l comte, y guiat

per sa veu pica el cavall ab los seus guerrers y troba á sa muller y porugas damas presoneras y en brassos dels moros que habian quedat despres la Reconquista amagats entre los verges boscos de Mont-Sant. Los cristians atacaren á los infaels, aqueixos van ser retuts y las damas rescatadas. Y 'l comte en conmemoració de aqueix fet y en acció de gracies va fer edificar allí una capella; en torn d' ella se varen fer algunes casas resultantne per últim la vella Cornudella.

II.

A trench d' auba vaig sortir de Cornudella montat en una mula que no la haguera despreciat un Abat de Santas Creus, y acompanyat de un mosso de bona cama, festiu y gran pràctich del país. Prenguerem lo camí de Aubarca, y poch temps apres arribarem al poble y á la coneguda ermita de San Joan. Nostre intent era seguir totas las ermitas del voltant mes com moltes de ellas están arrunadas y altres han perdut sa importancia las descriurem de pas per no cansar als lectors y per no fer un treball interminable. Totas las ermitas van ser edificadas molts anys avants de la fundació de Scala-Dei, y en la generalitat de ellas vivian religiosos penitents que ayments de la soletat se consagraven á Deu fugint dels homes. *San Joan*, anomenat de Cornudella, es un santuari tan bonich com alegre, situat devant de una plasseta en la que hi ha edificada una casa bastant capás que serveix de allotjament á quantas personas visitan aquell lloch. Es aquell un punt molt deliciós, regat per frescas fonts, sombrejat per fruiterars y coronat de xiprèssos arrelats entre la roca y que pareixen amagar sa punta dalt del cel. *Santa Madalena*, es la mes gran de totas y tal volta la que conta mes antiguetat. Sos ornaments son mes propis de una iglesia parroquial que de una ermita. Sota lo altar major hi havia una capella subterrànea á la que 's baixava per set graons y dins de ella s' hi venerava l'imatge de un Sant Crist que 's diu va portar al coll desde Roma lo seu fundador, y que era tingut per sant en tota la encontrada. A ma dretha d' eixa capella se hi veyia una porteta que conduhia á una cova tan fonda con fosca y dins d' ella feya oració aquest varó just. A mitj sigle passat se diu, que uns frares

Carmelitas descalsos volian fer de eixa ermita un lloch d'oració, pero los de Scala-Dei s' hi van oposar en virtut de unas butllas y privilegis del Papa, de que 's formá plet en lo Tribunal del Nünci declarantse á favor, com era de preveure, dels frares de Cartoixa. Entre Mont-Sant y la serra de la Llena, se alsa *Santa Bárbara*. Lo siti es molt alegre y molt ubach. Junt á la ermita conreava un hort l' ermitá y dins de ell brotava una font tant clara y tant fresca que 'ls malalts hi trobavan la vida y era la mes bona y alabada de tots aquells entorns. En un lloch escabrós, amagat, circuit de montanyas que constitueix una vall tan fonda com deserta hi ha la ermita de *Sant Bartomeu*, fundada per Fr. Grau l' mes antich ermitá de aquellas terras. Era áqueix anacoreta una especie de Fr. Garí, que sols pensava en Deu sustentantse d' herbas tenint molts imitadors en tota Espanya. Se conta, que 'l any 1160, algun temps avants de la fundació de Scala-Dei, la reyna Donya Sanxa muller de D. Alfons lo Cast de Aragó, que era molt bona cristiana, feya llit de resultas de un sobre part, en la antigua é histórica ciutat de Fraga que en aquells temps era una de las primeras de Aragó, y veyentse sense esperansa de vida y tenint noticia de que Fr. Grau tot ho alcansava de Deu, lo enviá á cercar per dos cavallers. Ell se va presentar en la cambra de la Reyna, li va dir las sevas oracions, donya Sanx 's va trobar bona, y de agraphida li volgué fer un present qu' ell demaná fos la possessió absoluta de la ermita y de alguns bossins de terra de aquells entorns, cosa que sens dilació li va ser concedida; passant després de la seva mort á mans del Convent del Bonrepós, heretantlo apres los de Scala-Dei per certa Butlla del Papa. No gaire lluny de aqueixa hi ha la de *Sant Salvador*, que no perteneixia al monastir y está situada en lo terme de Margalef. Aqueix santuari, es modern, está emblanquinat y circuit de xipressos; pero alló es un desert ferestech y sense vista; al estiu hi van los homes, á tot temps los llops. *La Mare de Deu de Mont-sant* es la mes alta de totas. Desde allí 's veu tot lo Priorat, Falset ab lo seu anti-artístich campanar y ferotge cementiri vell, la montanya de la Mola, la mar ab sa punta de Salou, los murs de Tarragona, Reus ab tot lo seu camp; y á ponent lo riu d' Ebro y mirant al nort, la serra de la Llena, las planuras d' Urgell, Lleyda ab la seva preciosa Seu convertida en fort y las montanyas del Pirineu sempre nevadas y sempre imponentas. Allí propet hi

ha un bosch de roures de Flandes, y s'hi crien moltes herbas medicinals que se 'n servia lo convent, y que avuy se venen per tota la provincia. La ermita de Sant Anton Abat, anomenada per molts Montalto, fou en 1285 sufraganea del poble de la Morera agregat á Scala-Dei. Essent arquebisbe de Tarragona D. Sanxo Lope de Ayerbe s'hi va posar en ella una pica per batejar allà pels anys 1354; mes va durar poch, y com es molt rica d'ayguas hi van fer una gran casa de pagés los monjos del monestir. A mes la edificada per l'Ilustrissim don Andreu Capilla, bisbe de Urgell, que era un siti de recreo dels monjos, posat en un plá ab grans jochs d'ayguas. Per últim la de la Verge de la Consolació, que se alsa en lo terme del rich poble de Gratallops y que fou fundada pel abat Domenech, vehí de dit poble y vassall de Scala-Dei. Dalt del sostre de ella s'hi sosté lo sombrero del abat Domenech que 'l tirá enlayre al arribar de Roma y que encara no ha caygut; pero lo mes notable de la ermita es un cuadro al oli de bastant valor artistich.

Durant aqueixa excursió vaig passar per Cabaces, poble árabe, rich en fonts y ple de antiguetats. En totas las finestras se hi veuhen vestigis de la arquitectura mozárabe y te un pomet de noyas, que son sens disputa las mes bonicas de tot lo partit de Falcet. Junt á las últimas casas del poble hi ha las ruinas de un edifici de Templaris, que apres vá passar á ser domini dels San Joanistas de Jerusalem. Hi vaig veure entre ponent y mitj dia la serra del *Coll de la batalla*, ultim refugi dels alarbs, montanya històrica, sospir dels moros, darrera página de la reconquista, xoll de sanch cobert de mitjas llunas, de afiladas llansas y torbants. Per últim, apres de dos dias de viatge varem arribar al terme de ell que era la Cartoixa de Scala-Dei, tebaida catalana, artistich monastir enclavat al peu del historich Mont-sant, cordillera magestuosa, imponent, obra de gegants y rica en vegetació de totas classes, muralla inespugnable recorreguda pels moros que la coneixian ab lo nom de Al-bahalka, nom que prengué apres en lo sigle XII lo poble de Albarca colocat á la part de orient de aqueixa montanya que se eleva 3800 peus sobre 'l mar, y que fou batejat ab lo nom de Mont-sant apres de la reconquista per ser lo abrich del monastir y de las esplicadas ermitas.

Al peu de Mont-Sant, y al centro de ell hem dit que s'aixeca Scala-Dei. Hora es ja que contem sa historia.

III.

Corria l' any mil cent setanta tres y regnava en Aragó don Alfons lo Cast. Per aqueix temps feya progressos á Fransa la nova institució de la Cartoixa fundada per San Bruno, cate-drátich de Paris y canonje de la ciutat de Reims. Lo nostre Rey mogut per sa gran devoció va concebir la idea de fundar una Cartoixa á nostra terra catalana, y portá aquí 'ls frares d' aquella religió.

Ans de escriure res lo Rey al General de la Orde, feu anar á dos caballers y alguns religiosos á donar una volta per tot lo Principat y sobre tot á las montanyas de Prades y á la serra de Mont-sant per buscar un lloch amagat y propi pera edificar lo monastir. Y saltant timbas, passant boscos, lluytant ab las feras, arribaren á un pintoresch vall que se exten al peu de Mont-sant y preguntant respecte aquell terrenó á un pastor que cuidava un remat va respondre: que aquell era un siti molt deliciós afegint apres y senyalant ab lo seu gayato un pi que estava al mitj de la vall, que havia vist allí una escala per ahont pujavan y baixavan cada dia uns minyons molt aixerrits. Saber aixó lo Rey Alfons y oferir al Generalíssim lo dit lloch, tot ya ser hu. Lo Generalíssim ho va acceptar y va enviar aquí á set religiosos. Lo Monarca se trobava en l' ilustre Comtal ciutat, los va rebre á son palau, los va omplir de festas, los hi va fer entrega real del dit siti y terrenó colindant, dihent de pas, que se 'ls hi donés tot lo necessari pera construir lo convent, dotze celdas, la iglesia y demás llochs. Pero los donatius no van ser molts, perque lo rey, tot sent tant religiós va faltar á sa paraula, y 'ls cartoixos per medi de caritats van acabar la iglesia dedicantla á la Verge Maria de la Asunció.

Lo convent tenia tres claustres, lo primer ve ser construït al any 1161 pel rey Alfons y era voltat per 12 celdas tenint en son centro 'l cementiri de tots los monjos del monastir. Lo segon, fou fundat pel sereníssim D. Joan de Aragó, fill de aquell rey terror dels alarbs, conqueridor de Valencia, brau y lliberal, anomenat D. Jaume de Aragó que fou enterrat al real monastir de Poblet y que avuy reposa dins de una cosa

parescuda á un panteon en la Seu de la metropolitana Tarragona. Y 'l ters, va ser construït per Berenguer Gallard, ciutadà de Lleyda; rodejat per sis celdas que queyan al mitj del claustre del rey fundador y del de D. Joan de Aragó, que es lo punt ahont estava lo Sagrari y un petit pi, que no se sabia qui lo hagués plantat, y que habia crescut allí no se sap com.

La iglesia era magnífica; cuberta de cuadros de valor deguts molts d'ells al pinsell del pare Lluís Pascual monjo de aquell monastir y del mistich fray Juncosa. En l'atri primer que 's trobava al entrar en lo convent, hi habia oficinas, casas per hospedatge y fonts per tot arreu. Aquella iglesia voltada de capellas ahont cada frare deya la seva missa apart, enrajolada de jaspi bru y negre, ab lo seu cor ricament treballat y ab setials de roure de Flandes era la admiració de tothom; pero mes ne era la capella ahont s'adorava 'l Sant Crist que 's diu va parlar á Joan Fort, lo monjo mes conegut, mes célebre y mes devot de aquell convent, primera Cartoixa de Espanya y senyora de tot lo Priorat y de altres terras.

La mongia y lo convent estavan separadas. La una se alsa-va á la vora d'un riu, abaix de un pla ple d'hortalissa, de frescas ayguas y pintadas flors; y la mongia se amagava entre 'ls pins de la montanya, en un lloch selvatge defensada per rocas y per boscos hont no hi entrava la clara llum del sol.

Pero avuy tot es ruinas, miserias y soletat. Sols se alsa encara en peu, pero á punt de caure, la fatxada de la iglesia, que era fins ahont tenian pas las donas que visitavan lo monastir. Allí ni lo historiador, ni lo artista, ni'l poeta hi poden trobar res. Aquell convent ple de riquesas, de feudos, de delmes y de censals; que tenia tot lo Priorat baix son domini lo seu Prior, y de aquí pren lo nom aquella comarca; aquells monjos que comensant per caritats tingueren casas de hospedatge á Reus, Tarragona y en altres ciutats, y eran Senyors del poble de la Morera per concessió de D. Jaume el Conqueridor; que 'l rey D. Joan II lo Justicier y D. Ramon Berenguer I Comte de Prades los van omplir de privilegis y distraccions; que D. Ferran lo Católich los hi torná 'ls pobles de Torrebases, Puigvert y Casteldasens, que 'l emperador Carlos V los va senyalar sixanta ducats de almoyna tots los anys perque resessin per ell y sa descendencia y que 'l rey Felip III, de trista memoria, los hi va confirmar tots los privilegis que tenian, interessantse per ells, han passat ja á la historia. Varen

acabar sa gloria, ja no es la seva terra aquell pais. Ja no visita sa Iglesia lo rey Martí I; ni Felip II aquell rey malehit de Deu y aburrit dels homes, trapitja aquellas llosas de marbre que resonavan baix sos peus. Felip IV va ser l' últim monarca que 'l omplí de distincions; los demás reys van ser mes pensadors.

¡Ah! Tot té 'l seu fi. Aquell monastir guardava cendras sagradas; los héroes de la Reconquista dormian allí. D. Guillem de Sirga Tinent general de tots los exercits de Aragó y que prengué dels moros las montanyas de Prades, tenia allí sa tomba y son repós; D. Pere de Aragó, pare de la renomnada Margarida de Prades, muller del rey D. Martí, allí dormia; y D. Francesch de Cardona, fill del duch de Cardona y molts altres que han passat al oblit allí foren soterrats ab gran pompa, y avuy sos ossos ni tenen sepulcre, escampats en aquella feréstega montanya de Mont-Sant. Los senyors Comte de Rius, Pereira y García, son avuy los propietaris d' aquell terreno. Quan compraren aquell siti era tot boscos, y avuy s' han convertit ab las millors vinyas del Priorat. Si 'ls monjos tornessin no coneixerian pas aquells llocs!

Las oracions s' acabaren, los ermitans s' han estingit, la campana no ressona en aquells deserts, los pobres no trucan á sas portas; tot, tot ha desaparegut. Scala-Dei es un munt de ruinas. Tot lo seu poder ha mort pera no tornar may més. Caigué com Ciurana, ab tot lo seu poder y esplendent civilisació. Quan se visita Ciurana lo poeta canta, lo cor s' aixampla y la imaginació no troba fitas; quan se reposa dins de Scala-Dei, s' evoca 'l feudalisme, las sombras de la Edat Mitja, sas descomunals riquesas, son poder é intolerancia; se sent la por, l' ánima s' arrupeix, los ulls buscan lo fum del vapor y la orella 'l xiulet del carril, perqu' es la veu del progrés que desperta als pobles y crida á tots á la comunió de las rasses, de las doctrinas y de la civilisació.

Aixó pensava aquella nit sentat á la iglesia, que no tenia més volta que la del cel, ni més llum que la claror de la dormida lluna. Aquell siti convida á la soletat, al reculliment y á las reflexions.

IV

Sortia 'l sol. L' espectacle no podia ser més sorprenent, més gran y més nou pels que som fills d' una ciutat y no hem gosat dels encants de la naturalesa. Los moixons cantavan á cents, los arbres se gronxavan carregats per las perlas de la rosada, los romanins, las farigolas, las rosas boscanas y las violas bordas, exhalávan mils olors que l' ayre del dematí portava per tot, lo cel se vestia ab los seus mantells de festa y dalt de las montanyas las cabras unian sa veu á las de las campanas de la iglesia de las masías, al lladrar dels gossos, als crits dels traginers y á las corrandas de las noyas que baixavan á buscar aygua al riu, ab lo cistellet al bras, ó anavan á cullir cireras per aquells horts. ¡Benehida mil voltas la naturalesa! ¡Benehidas aqueixas festas de cada dia, sempre variadas, sempre plenas de perfums, de llums y amors!

A las vuyt varem arribar al poble de la Morera, un dels punts més alts del Mont-Sant, y per un camí estret, tortuós y dret com un calvari, entrarem de nou á Cornudella, ahont vaig deixar la mula, despedintme del mosso, y prenent un altre bagatge vaig sortir d' aquella rica y hospitalaria vila, seguint ma excursió pel Priorat. Al arribar al riu vaig donar l' últim adeu á Ciurana, á las montanyas de Prades y al atrevit Mont-Sant, y recorrent montanyas y més montanyas cobertas de ceps varem passar per devant de Povoleda, arrivant, sens haver deixat lo camí, dos horas après á Porrera.

Porrera es un poble de gent de ferro, poble valent, héroe en la guerra de la independència, cremat al any vintidos pels realistas. Un riu lo besa, una montanya 'l guarda y una carretera 'l posa en comunicació ab Reus, que li serveix de mirall y d' exemple, y que s' honra ab sa amistat.

Al pondrers lo sol, quan los pagesos tornavan del camp, y fent dos horas mortals per uns colls que s' aixecan fins als núvols, entrarem á la vila de Falset pel portal dels Farrers. Falset fou fundat après de la Reconquesta; pertenexia á la baronía d' Entenza y fou habitat pels juheus. Avuy es cap de partit.

A l' endemá vaig pujar dalt al castell. Fins poch anys

enrera va perteneixer al Duch de Medinaceli senthi ara en ell las presons del partit. Lo castell no té res de notable ni com á fort ni com á obra d' art. Sols conserva los restos d' un saló gótic y res més. Vaig sortir á la plataforma y vaig passejar la mirada pel seu bonich camp. Al nort s' aixecava lo tantas voltas anomenat Mont-Sant; á ponent lo riu d' Ebro, y 'm semblá descobrir entre la boyra d' aqueix caudalós riu lo castell d' Escó fundat pels moros y habitat després pels templaris, y sobre tot l' histórich castell de Miravet construit també pels alarbs, guanyat per Bertran de Castellet primer carlá de Reus y conqueridor de Ciurana; fort ahont se tancaren los templaris quan los seus germans foren cremats á París, dirigint desde ell una llarga y sentida carta al Papa Clement V, que per res los hi va valdre; estada del desgraciat Príncep de Viana al ser portat á las presons de Morella. Cap á mitj dia vaig saludar al antich poble de Tivisa, conegut pels romans, terreno rich en ánforas romanas y que durant la Edat Mitja pertenyí en feudo á la casa de Moncada; Capsanes, qual campanar vaig distingir, patria de Pere Joan Barceló anomenat lo *Carracle*, últim guerriller del segle XVIII y que consecuent á sas banderas va seguir als exércits de la casa de Austria y va morir en aquellas apartadas terras conquistant una alta graduació. Y entre mitj dia y solixent se alsava la montanya de la Mola que perteneixia á la baronía d' Entenza y marcava los dominis del convent d' Escornalbou. Y per últim las montanyas de las torres de Altafalla que conservan los restos d' una atalaya mora que estava en comunicació ab los d' Alosa, la Morera y Ciurana.

Vaig baixar del castell, prenguí lo cotxe y per la carretera de Alcolea vaig dirigir-me de nou á Reus. Al arribar al Coll de la Teixeta descobrí de cop á Porrera y 'm vaig despedir del Priorat. De sobte vegí á má dreta la puntxaguda montanya que termena ab las ruinas de lo que fou convent d' Escornalbou, castell moro guanyat per Alfons lo Cast lo dia 8 de Maig de 1162, y per ell convertit en convent de frares regulars de San Agustí, subjecte al arquebisbe de Tarragona. Estava baix la advocació de San Miquel Arcangel, qu' era lo sant protector de dit Rey, y que se li aparegué lo dia del assalt d' Escornalbou, segons diuhen vellas crónicas. Los límits d' aquell convent arribavan fins al camp, y per ponent fins al poble de Pradell. Jo no 'm cansava de mirar aquell

elevat monastir, que al ser visitat per un noble de Castella va dir entussiasmat als frares que li ensenyavan la vista del Camp, *que alló era lo millor balcó d' Espanya*.

De sobte 'l cotxe 's va posar al pas y entrarem en la perillosa baixada del *Coll negre*, y 's va anar extenent com un vano á nostres peus lo frondós Camp de Tarragona. Lo cor me va saltar dintre 'l pit d' alegría. Respirava de nou l' ayre de ma terra, veyá lo cel de ma ciutat natal, la treballadora é independent ciutat de Reus, niu dels meus amors y tomba de mos avis.

Deixant per últim enrera las feréstegas serras, entrarem en aquellas planuras cubertas d' arbres y jardins de flors, de pintats masets y frescas ninas, sols parescudas á las hortas valencianas, y á las dos de la tarde entrava en los carrers de Reus desitjós de gosar de la festa major de Sant Pere y de assistir al *Certámen científich y literari* iniciat per lo Centro de Lectura, que constituheix la pagina més gloriosa que té en aquest segle la nostra entussiasta ciutat.

FRANCISCO GRAS.

A LA MEVA AMIGA

LLUISA DURAN DE LEON

DEL temps bell de la creixensa,
Den que tot son flors y violas
y alegrías y tabolas,
que ve nostra coneixensa.

D' allavors... ¡oh fa fredat
tanta cosa qu' es passada!
D' allavors... ¡si n' ha abocada
d' aiga al mar lo Llobregat!

¡Si n' han esfullat de rosas!...
¡D' ilusions, si n' han marcit!...
¡De mal temps, si n' hem sentit!...
¡Y si n' han passat de cosas!!

L' arribaria á anyorá
aquell temps tan vuit de penas,
sino que tinch dugas nenas
que no m' hi deixan pensá.

Digas: ¿cóm anyoraré
aquell temps de las juguinas,
si avuy me fan jugá ab ninas
y 'm fan fer galls de papé...?

¡Aquell temps!... Com allavors,
si ara hi fossem nos veuriam:
y 'ls dos nos preguntariam:

«¿Qué tal? ¿Cóm aném d' amors?»

Mes avuy... ¡prou t' ho figuras!
estich segú que 'ns veurém,
y 'ls dos nos preguntaré:

«¿Qué tal? ¿Cóm tens las criaturas?»

Y es natural la rahó
de preguntas tan diversas:
cada edat té sas conyersas,
com sas flors cada estació.

Jo 't parlo del temps passat
y potsé 't sab mal... ¡Potsé!
Digas com diu ma mullé:
«¡Ara ray, ja l' he enganyat!»

CONRAT ROURE.

RECORTS DE L' INFANCIA

A fé, tens rahó, Conrat.
¡Quántas cosas son passadas
tan bellas com anyoradas!...
—Delicias d' aquella edat.—

Aquells jorns tan esplendents,
eran clars: un lluhent Sol
sempre tenian; may dol
com ne tenen los presents.

Sempre 'l jardí ple de flors
y lo cel també d' estrellas
tenian, perque, com ellas,
jardí y cel n' eran los cors.

¡Ay! ¡Deu meu!... Ara han passat
d' aquella hermosa estació
de fé, d' amor, d' il·lusió:
tots los rams s' han esfullat.

Jo, ja tan sols, *papa y non*;
y prompte pendré 'l rosari,
puig lo camí del Calvari
ja quasi he pujat del Mon.

Me dius, Conrat, que ja tens
dos ninetas com dos sols,
qu' en ellas trobas consols
com trobo jo en mos dos nens.

Ja veus; ne son dos parellas,
—mon amich, m' has fet pensar—
y molt bé podriam juntar,

ab mos clavells, tas poncellas.

Moltas més verdas, maduras
n' he vist; lo temps ho dirá:
quan ja la baba 'ns caurá
á tots dos com criaturas.

Tu 'm parlas del temps passat,
y jo 't parlo del vinent,
ó del *Orient á Ponent*:
ja veus com aixó m' es grat.

LLUISA DURAN DE LEON.

LA ROCA

ASSENTATS l' un vora l' altre
al cim d' un turó espadat,
contemplém abdós á l' hora
la fondaria del cel blau
y l' altiva mar festosa
que, per' poguernos besar,
roca amunt llesta s' enfila
y en blanch ruixim se desfá:
¡las onas se n' van y venen,
y 'ls núvols que venen, depressa se n' van!

Méntres tu una má me guardas
presonera entre tas máns,
jo, ab la que tinch lliure, enllasso
ta cintura ondulejant;
més al fixar ab tendresa
en mí 'ls teus dolsos esguarts,
restas un xich pensativa
y jo resto cap-ficat,
puig las onas van y venen,
y 'ls núvols que venen... ab calma se n' van!

Desde l' cim d' aquesta roca
descubrim un gran espay;
llá d' enllá, náus que navegan
y en la platja, náus varant:
unas buscan port y calma,
altres cercan temporals...
y nosaltres tot mirantho
restém muts y ɛnsimismats...
¡que las onas van y venen!
¡y que 'ls núvols que venen, no sempre se n' van!

Veyém al sol desaparéixer
lluny, molt lluny, entre pinars
y á la lluna com s' enlayra
gentilment del fòns del mar:
y sentim unas tonadas
que s' apagan... ó nóus cant
ara tristos, ara alegres
que 'ls ecos nos van portant
¡y las onas van y venen,
y 'ls núvols que venen, calmosos se 'n van!

Pera que al baixar no puguís
en la roca relliscar
ó ab mos brassos te sustentó
ó bé te dono las máns;
tu m' sonrius com los oratges
que l' teu front ne van besant
y, lleugera com la dayna,
te posas al meu costat:
¡si las onas van y venen!
¡si 'ls núvols que venen, á voltas se n' van!

Caminant aném parlantne
d' aquella roca del mar
á la que las onas sempre
van batent y van besant;
á la que 'ls núvols regalan
tant sovint pluja com llamps;
y parlantne, sens' volguerho,
restém muts y cap-ficats
perqu' es com la nostra vida
hont núvols hi venen y onadas hi van!

JOSEPH M. VALLS Y VICENS.

BONA FESTA

PERSONAS

MARÍA. LLUÏSSA. D. PAU. CONVIDATS.

(NOTA.—Los convidats no enrahonan tant alt que puga sentirlos l' autor. Aquet conta que ho fan per no esbullarli lo fil de sa relació ab la conversa.)

L' acció té lloch en lo dia de la festa major d' un poblet.

QUADRO PRIMER

(D. Pau, asseyentse à taula apenas arribat, contempla ab tota la grandaria de sus ulls arrodonits una platada de pebrots y tomatechs que Maria li presenta com per ameniment à la truyta y refort de costellas que ja té posadas à son devant.)

D. PAU. Ne feu massa. Vos he demanat una molla de pa pera traurem la pols de la boca y 'm porteu... ¡Verge Santíssima! Si bé soch una mica golafra, heu d' entendre que ja m' hi sangrat ab salut avans de pujá 'l cotxe!...

MARÍA. ¡Y qué hi fa!... Anant de camí sempre 's té gana...

¡Oh! y vostés... que no 's mouhen may de l' olla!... (*Observant qu' una ganyota embruteix la cara de D. Pau.*) ¿Que potser no son prou dolsos aquestos pebrots?...

D. PAU. (*Tenintne un tall a la boca tot senser, aixeca y acota 'l cap duas ó tres voltas en senyal d' afirmació.*) ¡Y tan dolsos!... Veliaquí la meva menja... Sols per aixó anyoro á fora algunas dotzenas de vegadas.

MARIA. ¡Com los acabo de cullir de l' hort!...

D. PAU. Pues per só. Allí, aixís, com aquets, tendres y gustosos, ni pagantne 'ls ulls de la cara podém menjarne... (*Tot esqueixant una costella desde la punta de la brenilla fins al mateix moll de l' os*) Y... ¿qué tal?... ¿Cóm se presenta?...

MARIA. ¿Vol dir l' anyada?... Tau... Tau... Aquella pedrota de la primaria nos la esguerrá un bon xiquet... mes ..

D. PAU. Sí, vaja; encara cullireu bona cosa ¿no es vritat?...

MARIA. Lo que 's diu pel gasto... y...

D. PAU. Y lo que no 's diu pel gasto. . ¡Sempre ploriquejeu!... (*Ensetant la truyta.*) Y... las gallinas... ¿ponen gayre?

MARIA. Avuy n' hem mortas tres: oy qu' eran mes macas y ponedoras...

D. PAU. ¡Si que amigo!...

MARIA. Escolti... ¿per quán ho guardariam si no fessem ara, per la festa?...

D. PAU. Es cert. ¡Ah!... Teniu gayre gent convidada?...

MARIA. Mes ó menos los de sempre...

D. PAU. ¿La Llussia també ha vingut?...

MARIA. También... También. Oy que m' ha preguntat si V. hi fóra?...

D. PAU. ¡Cóm se 'n recorda!... Aquest any li vull tocar lo botet altre vegada. (*Agafant la porrona.*) ¿No s' ha casat pas, eh?...

MARIA. Si no es V. qui la vol!... me sembra...

D. PAU. (*Ab la boca plena.*) ¿Jo?... (*aprés d' una pausa.*) No perque no s' ho valguí... no crech que ningú 'n tinga res que dir... y fins conto que tindrian envejosos en vida del seu home... pero... ¡Ja ho sabeu!... A mí que no 'm tregan d' aquesta bona vida que disfruto d' ensá que la Tecla... (*Mirant al cel ab lo porró enlayre.*) Sí: d' ensá que so viudo... no ho sé... visch ab més satisfacció... tinch més llibertat... ¡Cóm que 'm trobo tot un altre!...

MARIA. Es cert. Lo que 's rodanxó com ara jo no li ha-